

CSALÁDJOG I.

3. OLVASÓLECKE

Időigénye: 45 perc

Dr. Hegedűs Andrea PhD, LL.M,
egyetemi docens

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Civilisztikai Tudományok
Intézete

I. RÉSZ – ÁLTALÁNOS RÉSZ

V. A CSALÁDJOG ALAPELVEI

A szakirodalomban az alapelvek, vagyis vezérlő elvek, iránymutató eszmék terén (melyek iránymutatásul szolgálnak mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás számára, a jogfejlesztő értelmezés legfontosabb eszközei, olykor magukban is alkalmasak egy-egy jogvita eldöntésére) eltérő csoportosítás szerint léteznek.

Tekintettel arra, hogy a CSJK a Polgári Törvénykönyv integráns része, a Ptk. **Bevezető rendelkezések Könyvében** (Ptk. Első Könyve) felsorolt alapelvei ugyanúgy alkalmazandók a családjogi viszonyokra, mint ahogy korábban a régi Ptk. háttérjogszabály jellegéből adódóan is alkalmazni kellett azokat.

I. A BEVEZETŐ RENDELKEZÉSEK KÖNYVBŐL ALKALMAZANDÓ ALAP- ELVEK

1) Értelmezési alapelv (1:2.§)

- (1) *E törvény rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni.*
- (2) *A polgári jogi viszonyokra vonatkozó jogszabályokat e törvénnyel összhangban kell értelmezni.*

2) A jóhiszeműség és tisztesség elve (1:3.§)

- (1) *A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően kötelesek eljárni.*
- (2) *A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartásával, amelyben a másik fél okkal bízhatott.*

A jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelő joggyakorlásnak a családjogi jogviszonyokban is érvényesülnie kell, még akkor is, ha a kapcsolat a jogalanyok között megromlott.

3) Az elvárható magatartás elve. Felróhatóság (1:4.§)

- (1) *Ha e törvény eltérő követelményt nem támaszt, a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.*
- (2) *Felróható magatartására előnyök szerzése végett senki nem hivatkozhat. A másik fél felróható magatartására hivatkozhat az is, aki maga felróhatóan járt el.*

A családjogban tipikusan a tartási kötelezettség megítélésakor, a házastársi névviselésnél, a lakáshasználtnál és a szülői felügyeleti jog gyakorlásánál vizsgálandó az elvárhatóság, felróhatóság (érdemtelenység) kérdése.

A saját felróható magatartásra hivatkozás tilalmára pedig a gyermekelhelyezési pereknél láthatunk példát. A gyermeket gondozó szülő, aki akadályozza a gyermek és a különélő szülő kapcsolattartását, önmagában nem hivatkozhat arra, hogy a szülői felügyeleti jogokat egyedül ő szeretné gyakorolni, hiszen a gyermek a másik szülőtől teljesen elidegenedett.

4) A joggal való visszaélés tilalma (1:5.§)

- (1) *A törvény tiltja a joggal való visszaélést.*
- (2) *Ha a joggal való visszaélés jogszabály által megkívánt nyilatkozat megtagadásában áll, és ez a magatartás nyomós közérdeket vagy különös méltánylást érdemlő magánérdeket sért, a bíróság a nyilatkozatot ítéletével pótolhatja, feltéve, hogy az érdeksérelem másképpen nem hárítható el.*

A családi viszonyokban (főként a családi jogállást érintő kérdésekben), – szemben a polgári joggal – ezen a címen a bíróság által, hiányzó jognyilatkozatot pótolni **nem** lehet (a jogviszony személyes jellege, ezáltal a mindkét fél oldalán megjelenő különös méltánylást érdemlő magánérdek miatt).

II. A CSALÁDJOG KÖNYVBŐL ALKALMAZANDÓ ALAPELVEK

A Ptk. a **Családjog Könyv elején** további, külön alapelveket fogalmaz meg, ami a családjogi szabályozás speciális voltára, viszonylagos önállóságára utal, ezáltal is hangsúlyozva a családi viszonyok eltéréseit, elsősorban az üzleti élet viszonyait szem előtt tartó egyéb részekről.

1) A házasság és a család védelme (4:1.§ (1) bek.)

- "A törvény védi a **házasságot** és a **családot**."
- "Magyarország védi a **házasság** intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a **családot** mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony."¹
- "Az állam - önmagukban vett méltóságuk és értékük miatt is - védi a **család** és a **házasság** intézményét."

A házasság védelme

- A házasság férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösség, mely "egymás szeretetén és tiszteletén alapul, ezért az mindenkor megkülönböztetett megbecsülést érdemel."
- A jogalkotó a házasságot, mint a családi kapcsolatok alapintézményét helyezi előtérbe az egyéb együttélési formákkal (pl. az élettársi kapcsolattal, bejegyzett élettársi kapcsolattal) szemben, bár az utóbbi időben megfigyelhető, hogy egyre több joggal és kötelezettséggel bírnak a házasságon kívüli párkapcsolatok is, ügyelve azonban a különbségek további fenntartására.
- A házastársak egymás iránti felelőssége is erőteljesebben jelenik meg.
- Magában foglalja a házasság önkéntességének és szabadságának követelményét, azaz a szabad párválasztás jogát.
- A házasságkötéshez való jog alapvető emberi jog.
- Nem jelenti viszont a házasság felbonthatatlanságának kimondását, azaz a bontás minden áron történő megakadályozását vagy megnehezítését.

Érdekességként megemlítendő, hogy a CSJK és az Alaptörvény a házasságot, míg a Csvt. a családot veszi előre, a két jogintézmény egymáshoz viszonyított sorrendjében.

A család védelme

- A család: együttélésünk legfontosabb kerete, nemzet fennmaradásának alapja.
- A család a társadalom alapegysége, és az emberi személyiség kibontakozásának természetes közege, mely erkölcsi alapokon nyugszik, és amelyet az államnak tiszteletben kell tartania. Éppen ezért az államnak tartózkodni kell a családi életbe való indokolatlan beavatkozástól.
- Az Alaptörvény szerint a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony, ideértve az örökbefogadó, mostoha, és nevelő szülőt, illetve az örökbefogadott, mostoha és nevelt gyermeket egyaránt.
- A család védelme vonatkozik mind a teljes, mind az egyszülős családokra.

¹ Ld. Alaptörvény, Alapvetés, L.cikk. (1) bekezdése;

- Annak ellenére, hogy az alaptörvény látszólag szűkre szabja a családi kapcsolat alapját képező eseteket, mégis juttat, a törvény alapján létrejött kapcsolatokon túlmenően az **un. ténylegesen működő és fennálló családi kapcsolatokban** élők számára is, bizonyos családjogi jogosultságokat, így
 - **élettársi kapcsolatnak** egy éves együttélés és közös gyermek esetén van családjogi joghatása, közös gyermek és az együttélés időbeli korlátja nélkül kötelmi jogi joghatásai,
 - **a mostohaszülő-mostohagyermek és a nevelőszülő-nevelt gyermek** esetén szabályozott a tartási kötelezettség, a kölcsönösség elve alapján,
 - az apaság véelmének megdöntése esetén a **volt vélelmezett apa és a gyermek**, valamint a **gyám és a gyermek** között szabályozott a kapcsolattartás, ha a gyermek hosszabb ideig a háztartásukban nevelkedett,
 - a gyermekkel **tényleges családi kapcsolatban álló személy** részt vehet a gyermek gondozásában és nevelésében a szülői felügyeletet gyakorló szülő hozzájárulásával,
 - a **bejegyzett élettársakról** bár nem szól a Ptk., de külön törvény által intézményesített partnerkapcsolatról van szó, melynek utaló szabályai alapján a házasságra, házastársakra vonatkozó magánjogi szabályokat rendeli alkalmazni, ezáltal a Ptk. – ki mondatlanul is – a jogintézmény háttéranyagát képezi a polgári jogi (családjogi, öröklési jogi) joghatások tekintetében is.
- A családjog a maga eszközeivel igyekszik a család egységét erősíteni.
- A családok védelméről külön – sarkalatos – törvény rendelkezik.
- A házasság és család védelmének elve megjelenik a Magyarországot kötelező nemzetközi dokumentumokban is.

Érdekes kérdést vet fel, hogy gyermek hiányában beszélhetünk-e egyáltalán családról?

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikkéhez (a magánélet és családi élet védelme) kapcsolódóan a családi élet fogalmát érintően az Emberi Jogok Európai Bírósága (Strasbourg) az elmúlt időszakban több alkalommal is kifejtette, hogy

*„a családi élet létezése vagy nem létezése első-sorban ténykérdés, amely közeli személyes kapcsolatok meglététől függ.”
(K. and T. v. Finland,*

„A család kiterjedhet a tényleges családi kötéلكre is, amelyben a felek házasságon kívül élnek együtt.” (Esholz v. Germany, 1994.)

Ugyanakkor a bíróság nem adott védelmet, és nem minősítette automatikus családi életnek, a pusztán formálisan létező, de iure kapcsolatot, valóságos szülő-gyermek kapcsolat nélkül. (Lebink v. The Netherlands, 2004.)

2) A családi és az egyéni érdek összhangjának elve (4:1.§ (2) bek.)

- Rendszertanilag a házasság és a család védelmének elvén belül található:
*E törvény alkalmazása során a **családi és az egyéni érdek összhangját biztosítva kell eljárni.***
- A családot, mint a társadalom legkisebb és legfontosabb egységét, közösségét védi.
- Az egyéni érdekeket a családi érdekekkel össze kell hangolni.
- Ez az elv elsősorban a jogalkalmazó szervekkel szemben támaszt követelményt. Az egyedi ügyeket a jogszabályokban foglaltaknak megfelelően kötelesek eldönteni, a családon belüli érdekegyensúly biztosításával. Ahhoz, hogy az érdekek a maguk teljességében felszínre kerülhessenek, a tényeket a lehető legalaposabban fel kell tárni.

3) A gyermek érdekének védelme (4:2.§)

➤ CSJK.

*A családi jogviszonyokban a **gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek.***

- Ezt azért szükséges hangsúlyozni, mert a gyermek korából és helyzetéből fakadóan a családi kapcsolatait tekintve eleve a gyengébb fél helyzetében van. Családi kapcsolatok hiányában pedig éppen amiatt szorul különleges védelemre és támogatásra.

*A gyermeknek joga van ahhoz, hogy **saját családjában** nevelkedjék.*

*Ha a gyermek nem nevelkedhet saját családjában, akkor is biztosítani kell számára, hogy lehetőleg **családi környezetben** nőjön fel, és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa.*

*A gyermeknek a saját családjában, illetve a családi környezetben nevelkedéséhez és a korábbi családi kapcsolatai fenntartásához fűződő jogát törvényben meghatározott esetben, **kivételesen** és a gyermek érdekében lehet **korlátozni.***

- A gyermeket lehetőség szerint szülei neveljék, illetve családjában, vagy ha erre bármely oknál fogva tágabb családjában sincs lehetőség, akkor is családi környezetben nevelkedjen. Tehát csak kivételesen, a kiskorú veszélyeztetettsége esetén kerülhet sor állami beavatkozásra.
- A gyermekekkel kapcsolatosan, a **CSJK-t és Gyvt-t** is átszövő további főbb rendelkezések különösen:
- A szülői felügyeleti jogot a **gyermek érdekeinek** megfelelően kell gyakorolni.
 - A gyermek **véleményét figyelembe kell venni**: a gyermek sorsát érintő kérdésekben az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményét meg kell hallgatni.
 - A gyermekeket **tilos hátrányosan megkülönböztetni**: Az általános szempontokon túlmenően családjogi megközelítésben az emelendő ki leginkább, hogy a gyermekek egymástól hátrányosan meg nem különböztethetők aszerint sem, hogy házasságban vagy házasságon kívül születtek. (Ezen kérdésre vonatkozóan a diszkriminációt a házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvény törölte el, amely megszüntette a jogi különbségeket a törvényes és törvénytelen származás között.)
 - A fentiekén túl a Gyvt. a gyermeki jogok széles katalógusát tartalmazza.

- A fentiekén túlmenően az **Alaptörvény** szerint
 - minden **gyermeknek** joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges **védelemhez és gondoskodáshoz**.
 - A szülőknek joguk van meghatározni a gyermeküknek adandó **nevelést**, ugyanakkor kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni, mely magában foglalja a gyermekük **taníttatását** is.

- A gyermek jogairól szóló **New Yorki Egyezmény** (1989) 3. cikk 1. pontja valamennyi állami szerv, hatóság számára kötelezettségévé teszi, hogy a gyermeket érintő döntések meghozatala során a gyermek **legfőbb vagy legjobb érdekét** (the child's best interest) vegyék figyelembe. Ennek hatására módosították a Családjogi törvényt 1995-ben, melyben új alapelveként fogalmazták meg a következőt: „E törvény alkalmazása során, mindenkor a kiskorú gyermek érdekeire figyelemmel, jogait biztosítva kell eljárni.”

- Az **Európai Unió Alapjogi Chartája**² 24. cikkének címe: A gyermekek jogai. Eszerint a **gyermekeknek joguk van a jólétükhöz szükséges védelemhez és gondoskodáshoz**. A gyermekek **véleményüket** szabadon **kifejezhetik**. **Az őket érintő ügyekben véleményüket életkoruknak és érettségüknek** megfelelően figyelembe kell venni.
 A hatóságok és a magánintézmények gyermekekkel kapcsolatos tevékenységében a gyermek **mindenek fölött álló érdekének** kell az elsődleges szempontnak lennie.
 Minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy **mindkét szülőjével rendszeres, személyes és közvetlen kapcsolatot** tartson fenn, kivéve, ha ez az érdekeivel ellentétes.

- További előrelépést jelent a gyermeki érdekek és jogok érvényesülése terén, hogy az **Európai Bizottság** 2011-ben elfogadta az **Európai Unió Gyermekjogi Ütemtervét**,³ mely kijelöli a gyermek érdekében való közös fellépést, és intézkedéseket tesz a „**gyermekbarát igazságszolgáltatás**” megteremtéséhez.
 Ehhez kapcsolódik Magyarországon a közelmúltban kihirdetett 2012. évi LXII. törvény a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról, amely bevezette pl. a gyermekmehhallgató szobák kialakításának kötelezettségét a bíróságokon (és a rendőrségeken).

4) **A házastársak egyenjogúságának elve (4:3.§)**

- **CSJK.**
A házastársak a házasság és a család ügyeiben egyenjogúak; jogaik és kötelezettségeik egyenlők.
 Az egyenjogúság mellérendeltségi viszonyt fejez ki, mely kiterjed a házastársak kapcsolatának minden területére.
 - **A házasság ügyei**
 - **Családi élet ügyei**

² Megjelent az Európai Unió Hivatalos Lapjának 2012. október 26-i, C 326. számában (391. o.).

³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:52011DC0060>

5) A méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve (4:4.§)

A családi jogviszonyokat méltányosan és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét figyelembe véve kell rendezni.

A méltányosság elve

- A jogalkalmazóknak ad iránymutatást, a családjogi viták eldöntése esetére.
- A CSJK generál clausula jelleggel szabályozza, vagyis kiterjeszti valamennyi családi jogviszonyra. (Megjegyezzük, hogy a Csjt-ben nem szerepelt generálklauzulaként, noha számos tételes szabályban megjelent, így a volt házastárs tartásánál, a vagyoni igények rendezésénél, és a lakáshasználati jog ellenértékének megállapításánál.)
- A családi jogviszonyokban – annak „személyesebb” jellege miatt – nagyobb szerepe van a méltányosságnak, mint a klasszikus polgári jogban. A családi kapcsolatok bonyolult rendszere miatt az egyedi körülmények nagyobb súllyal jönnek figyelembe, a konkrét eset eldöntésénél. Sok esetben az okiratok hiánya, és a tanúk elfogultsága nehezíti a bizonyítást, és a jog betűinek szó szerinti betartása súlyos méltánytalanságot eredményezhet.

Az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelme

- Szorosan összefügg a méltányossággal.
- A koránál, egészségi állapotánál vagy lehetőségeinél fogva segítségre szoruló, kiszolgáltatott fél helyzetének megfelelő figyelembevételét jelenti. Így tipikusan a gyermek, a beteg, a tartásra szoruló, a lakásból elüldözött családtag, a kismizmizett fél tartozik e **fo-galmi körbe**, aki állapota, körülményei miatt kevésbé, vagy egyáltalán nem képes érdekei képviselésére és érvényesítésére.
- A **védelem eszköztárába** tartozik pl. a gyámhatóság és az ügyész perindítási joga (apai elismerő nyilatkozat megtámadása kapcsán), az ügyész perindítási joga (házasság érvénytelenítése kapcsán), a bíróság szabad mérlegelése, a hivatalbóli bizonyítás lehetősége személyállapoti perekben, hivatalbóli döntés bontóperekben, a szülői felügyelet rendezése iránti és gyermekelhelyezési perekben, tartás kérdésében, ideiglenes intézkedések, távortartás intézménye, közvetítői eljárás (mediáció), stb.

VI. A CSALÁDJOGI JOGVISZONY JELLEGZETESSÉGEI

- A családjogi viszonyokban a **személyi viszonyok** túlsúlyban vannak a vagyoniakhoz képest.
- A polgári jog fő elvének tekintett szabályozási módszer, vagyis a **mellérendeltség és az egyenjogúság sem érvényesül maradéktalanul**. Egyes jogviszonyokban az alá-fölé rendeltség a meghatározó pl. a gyámhatóság engedélyezési és felügyeleti jogkörénél; de a mellérendeltség a szülő – gyermek kapcsolatnak sem a fő jellemzője. Ezért is fokozott kíváncságot vált ki a gyengébb fél (elsősorban a gyermek) védelme.
- A szabályok egy része kifejezetten **közigazgatási jellegű** (pl. az anyakönyvi vagy a gyámügyi hatósági eljárásra vonatkozó rendelkezések).
- Számos jogilag **szabályozott és szabályozatlan** jog és kötelezettség áll egymással szemben. Az **erkölcsi normák**, értékek szerepe hangsúlyos.
- A törvényben meghatározott jogosultságok **nem forgalomképesek**, így nem ruházhatók át (pl. házastársi kapcsolat, gyermek jogállása, tartásra való jogosultság, stb.).
- Egyes családjogi jogosultságok tekintetében **alanycserére nem** kerülhet sor (pl. jogutódlás a férj vagy a feleség személyében).
- A jogviszonyok keletkezésénél és megszűnésénél **kevés szerepe van az egyén akaratának**, ugyanis vagy leszármazáson alapul, vagy az egyén jogszabály erejénél fogva beletartozik abba a személyi körbe, amelyhez a jogszabály jogkövetkezményt fűz.

Például: Szülői felügyeleti jog keletkezése (a megszületéssel veszi kezdetét), Házasságkötés (Az egyén akaratától függ, de hatósági közreműködés szükséges a keletkezéséhez.), Örökbefogadás (Személyes akaratnyilvánítás többnyire csak az örökbefogadó részéről történik, és hatósági közreműködésre is szükség van a keletkezésnél. Az örökbefogadott gyermek és az örökbefogadó szülők vonalán lévő „nagyszülők” viszonya a felek akaratától függetlenül keletkezik.) stb.

- A **jogviszony tartalma kötött (kógens)**, törvény határozza meg.
Kivéve pl. házassági vagy élettársi vagyoni jogi szerződést, vagy ugyanazt a felek által kötött lakáshasználatot, vagy a tartási viszonyaikat rendező szerződéseket, ahol a felek eltérhetnek a CSJK rendelkezéseitől, vagyis ehelyütt a törvény rendelkezései diszpozitívak.
- **Méltányosság:** A hatóságoknak fokozott figyelemmel kell lenni a méltányosság követelményére. Ezen okból azonban nem lehet a törvény (jogszabály) rendelkezése ellenére jogot vagy kötelezettséget megállapítani, csak a mérlegelhető helyzetben érvényesül.
- A család intim, magánszférájába való **állami beavatkozás mérsékelte** volta iránti igény. Közvetlen állami kényszer nem mindig alkalmazható (pl. jogilag nem kényszeríthető ki a házastársi kötelezettségek többségének teljesítése, a hűség követelményének megsértése, de a családi munkamegosztás rendje sem).

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Melyek a Bevezető rendelkezések könyvben lévő alapelvek?
2. Melyek a Családjog Könyvben lévő alapelvek?
3. Mit jelent a házasság védelmének elve?
4. Mit jelent a család védelmének elve?
5. Hogyan érvényesülnek a gyermek érdekei alapvető szinten?
6. Kinek az egyenjogúságáról szól a Csjk. és az Alaptörvény?
7. Milyen szinten jelentkeznek a méltányosság elve?
8. Mit jelent a gyengébb fél?
9. Mi tartozik a védelem eszköztárába a gyengébb fél védelme kapcsán?
10. Melyek a családjogi jogviszony jellegzetességei?

KÖTELEZŐ TANANYAG

HEGEDŰS ANDREA: *POLGÁRI JOG. CSALÁDJOG.* R.I.M.Á.K. KIADÓ, BUDAPEST, 2019. 25-34.; 40-41.O.

AJÁNLOTT IRODALOM

Polgári jog, Családjog. Az új Ptk. magyarázata HVG – Orac Kiadó (Szerkesztő: Kőrös András), Budapest, 2013.

Az Internetes Jogtudományi Enciklopédia (IJOTEN) Családi Jog Rovatának Szócikkei. (Rovatvezető: Hegedűs Andrea) Forrás: <https://ijoten.hu/elkszlt-szickek>

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok magyarázata II. kötet. Negyedik könyv Családjog. (Szerk.: Osztovits András) Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014.

Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához. (szerk.: Herczog Mária)

<http://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/10/K%C3%A9zik%C3%B6nyv-agyermekjogi-egyezm%C3%A9ny-alkalmaz%C3%A1s%C3%A1hoz.pdf>

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

